

Pandemi Sürecinde Devletin Geri Dönüşü: Fransa ve Türkiye Örnekleri

Temel MERİ*

Süleyman SIDAL**

Geliş Tarihi (Received): 10.11.2022– Kabul Tarihi (Accepted): 04.01.2023

Öz

Bu çalışmada pandemi sürecinde devletin rolü ve işlevleri Fransa ve Türkiye örnekleri üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Covid-19 pandemisinin kamu sağlığı güvenliği açısından yarattığı aciliyet, şok ve kriz ortamı, kamusal otoritelerin önlem alma pratiklerini dönüştürürken her ülkenin, sınırlarını ve güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmesine yol açmıştır. 1980'lerden itibaren refah politikalarından rekabetçi politikalara geçiş, ulusal sınırların esnekleşip uluslararası sermayeye açılması; küreselleşme ve kozmopolitleşme yönünde güçlü bir irade olduğu sanısını yaratmıştır. Ancak pandeminin yarattığı koşullara verilen tepki bunun aksi yönde sonuç vermiştir: Korumacı ekonomi politikalarının, gelir dağıtıcı yaklaşımının yanı sıra ulusal sınırların ve milliyetçi reflekslerin yükselişine şahit olunmuştur. Bu çalışmada bu gelişmelerin pandemi dönemi ile sınırlı ve geçici bir refleks olmayıp post-pandemik toplumsal koşullarda da süreceği iddia edilmekte ve bu süreci anlamak için devletin dönüşümü üzerinden bir okuma önerilmektedir. Çalışmada, hukuki bilgi ve belgelerin yanı sıra aktörlerin açıklamaları ve basına yansıyan haberler incelenmekte ve bahsi geçen dönüşümün sebepleri, mahiyeti ve olası sonuçları betimleyici ve yorumlayıcı yöntemle ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pandemi Yönetimi, Devletin Dönüşümü, Ulusal Sınırlar, Egemenlik, Hijyen-Milliyetçiliği.

The Return of the State in the Pandemic: Cases of France and Turkey

Abstract

In this study, the role and functions of the state in the pandemic process are discussed comparatively through the examples of France and Turkey. The urgency, shock, and crisis environment created by the Covid-19 pandemic in terms of public health security have led each country to reconsider its borders and security policies while transforming the precautionary practices of public authorities. Since the 1980s, it has been assumed that there was a strong will for the transition from welfare policies to competitive policies and the flexibility of national borders for strengthening globalization and cosmopolitanism. However, the reaction to the conditions created by the pandemic resulted in the opposite direction: The rise of national borders and nationalist reflexes, as well as the protectionist economic policies and income distribution approach, were witnessed. In this study, it is claimed that these developments will not be a temporary reflex limited to the pandemic period but will continue in post-pandemic social conditions. In addition, it will be suggested that an analysis of the transformation of the state in a historical process is crucial to understand this process. In addition to the legal information and documents, the explanations of the actors and the news will be examined, and the reasons, nature, and possible consequences of the transformation will be discussed with a descriptive and interpretive method.

Keywords: Pandemic Management, Transformation of State, National Borders, Sovereignty, Hygiene-Nationalism.

* Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, E-mail: temel.meri@hbv.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-0314-0784.

**Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, E-mail: suleyman.sidal@hbv.edu.tr. ORCID No: 0000-0001-5005-3774.

Giriş

2020 yılından itibaren dünyayı etkisi altına alan pandemi ile mücadele, birçok yönden kalıcı etkiler bırakmaktadır. Her ne kadar, sürecin kendisini istisnai durum ve ‘olağanüstü hal’ nitelendirmeleriyle ele almak mümkünse de, pandemi ile ortaya çıkan koşullar sadece pandemi sürecinin değil, öncesinde başlayan tarihsel ve siyasal koşulların bir sonucu olarak belli bir tarihsel ve siyasal bağlam ve devamlılık ilişkisi içerisinde okunmalıdır.

Salgının kamu sağlığı güvenliği açısından yarattığı aciliyet, şok ve kriz ortamı, kamusal otoritelerin önlem alma pratiklerini etkilemiştir. Her ülkenin sınırlarını ve güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmesine rağmen, birbirine benzer şekilde Kovid-19’a karşı mücadele ettiğine şahit olunmaktadır. Bu çalışmada amacımız, Fransa ve Türkiye örneğinde Kovid-19 pandemisiyle mücadeleyi, kamu politikası açısından devlet-toplum ilişkileri bağlamında incelemektir. Ayrıca, bu politikadaki bazı değişimleri ve dönüşümleri irdelemektir.

1970’lerden itibaren dünyada, devletin sosyal refah devleti anlayışından uzaklaşıp özelleştirmeler ve piyasa dostu düzenlemeler ile boşalttığı alan, giderek daha fazla belirsizliğin ve risklerin hâkim olduğu bir toplum yaratmıştır. Öte yandan SSCB sonrası tek kutuplu dünya siyasetine egemen olan neoliberal küreselleşme reçetesi, devletlerin ulusal pazar ve sınırlar üzerindeki denetimini erozyona uğratmıştır. Bu durum, devletin, toplumdaki güvenlik ve refah talepleri karşısında giderek daha güçsüz ancak, öte yandan yükselen talepleri bastırmada daha fazla cebir kullandığı bir toplumsal-siyasal ortam inşa etmiştir.

Bu tarihsel gelişmeler, başta sağlık hizmetleri olmak üzere sosyal alanlardan çekilen ve refah odaklı yaklaşımdan güvenlik odaklı yaklaşıma evrilen devlet anlayışı ile sonuçlanmıştır. Bu anlayış Chevallier’in (2021, s. 109) isabetle belirttiği üzere pandemi sürecinin ortaya çıkışıyla bir dizi kırılmaya yol açmıştır. Neoliberal küreselleşme dinamiğinin bir yandan devletleri yakınlaştırma ve homojenleştirme pratiğinin, öte yandan ülkeleri kendi arasında gelişmişlik düzeyi üzerinden ve aynı ülke içerisindeki toplumsal kesimleri de gelir dağılımı üzerinden ayırttığı bu vesileyle tekrar anlaşılmalıdır.

Bu kapsamda çalışma şu sorulara yanıt aramaktadır:

- Devletler kriz anında benzer önlemleri mi almıştır? Yoksa alınan önlemler ülkeden ülkeye değişmiş midir?
- Benzerlik ve/veya farklılıklar ülkelerin tarihsel ve siyasal gelişimi içerisinde nasıl anlaşılabilir?
- Yaşanan durumu, daha geniş bir çerçevede anlamlandırmak mümkün müdür?

Bu çalışmada bazı benzer önlemlere karşın farklı politikaların ortaya çıktığı ve bunun ülkelerin tarihsel ve siyasal özgüllükleriyle ilişkilendirilebileceğini; fakat bunun ötesinde daha geniş bir siyasal dönüşüm içerisinde anlaşılması gerektiği iddia edilmektedir. Bu bağlamda üç aşamalı bir dönüşümün gerçekleştiği öne sürülmektedir: Birinci aşama, devletin neoliberal reformlarla piyasa lehine küçüldüğü geri çekiliş sürecidir. İkinci aşama, devletin pandemi nedeniyle oluşan aciliyet durumuna karşı ‘siyasal’ yerine ‘bilimsel-uzmanlık meşruiyeti’ ile cevap üretmeye çalıştığı tepki sürecidir. Üçüncü aşama devletin ‘siyasal olanı’ yeniden tanımlayarak kendine meşru bir alan inşa etmeye çalıştığı geri dönüş sürecidir.

Bu bağlamda çalışma iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde neoliberal geri çekiliş süreci ve sonrasında pandeminin yarattığı sağlık krizi ve aciliyet durumuna devletin ürettiği tepki ele alınmaktadır. İkinci bölümde devletin kendi meşruiyet alanını yeniden kurgulaması ve siyasal ve toplumsal alana güçlü bir şekilde müdahil olma çabasını içeren geri dönüş süreci incelenmektedir.

Bu çalışmanın temel tezi şu şekilde özetlenebilir: Pandemi ile belirginleşen ‘sağlık krizi’, devletin neoliberal reçete çerçevesinde geri çekiliş sürecini akamete uğratmıştır. Toplumdan gelen ‘güvenlik veya korunma’ talebine yanıt vererek piyasa ve sivil topluma devrettiği bazı alanlara yeniden müdahale etmiştir. Devlet, bu müdahalesini ‘istisnai hal’ yaratarak meşrulaştırmış; kamusal ve toplumsal alana güçlü bir şekilde geri dönerek düzenleyici ve denetleyici rolüyle sınırlandırılmış bir aktör olmaktan çıkarak karar verici ve uygulayıcı bir aktöre dönüşmüştür. Bu durum, bir yandan siyasal alanın genişlemesine yol açarken öte yandan toplumsal özgürlüklerin ve kamusal alanın daralmasıyla sonuçlanmıştır.

1. Devletin Geri Çekilişi Karşısında Siyasal Eylemin Bilimsel Meşruluk Arayışları

Liberal düşünce, piyasa rasyonalitesinin başat denge faktörü olduğunu ve devletin piyasaya ve piyasa dolayımındaki toplumsal ilişkilere müdahalelerinin bu doğal dengeyi bozucu etkiler ürettiğini savunmuştur. Ancak 1929’da ABD’de başlayan ve tüm dünyaya yayılan ekonomik buhran ile bu doğal düzenin çalışmadığı anlaşılmış ve toplumsal düzeni ve bozulan piyasa dengesini yeniden sağlamak için devlet devreye girmiştir. Roosevelt öncülüğünde ABD’de *New Deal* (Yeni Düzen) adıyla yürürlüğe sokulan müdahaleci önlemler, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında devletin altyapı yatırımları ve para arzını arttırmak suretiyle ekonomiye müdahale etmesini ve gelir sağlayıcı önlemlerle tüketim ve yatırımı genişletici bir rol oynamasını sağlamıştır (Harvey, 1999, s. 149).

Literatürde Refah Devleti dönemi olarak kabul edilen 1945-1973 arası dönemde devlet, kural koyucu, düzenleyici, denetleyici rollerinin yanında bizzat üretici ve kaynak dağılımına

doğrudan müdahale eden başat ekonomik aktör olarak yer almıştır. Bu modelde meşru ve üstün bir otorite olarak devlet, kamu hizmetlerini, toplumsal bütünleşme ve uyumu sağlamaya yönelik tasarlamıştır (Chevallier, 2019, ss. 115-128). Refah Devleti'nin ürettiği toplumsal uzlaşma dönemi, uzun süreli olmamış ve 1973-77 yıllarındaki enerji krizleri ile sona ermiştir. Refah Devleti, büyüyen kamu bürokrasisinin yarattığı hantallık ve kırtasiyeciliğin yanı sıra artan kamu harcamalarının yükü ve bu yükün neden olduğu yüksek enflasyon ve durgunluk ile sonuçlanmıştır (Harvey, 1999, s. 163).

1.1. Neoliberalizme Giden Süreçte Devletin Sosyal, Ekonomik ve Kamusal Faaliyet

Alanlarından Çekilmesi

Kovid-19 gibi tarihteki salgınlar, genellikle önce çöküş sonrasında köklü bir dönüşüm süreci getirmiştir. 14. yüzyılda Avrupa'da yayılan veba salgını, nüfusun üçte birinden fazlasını yok etmiş ve kırsal geçimlik ekonomiye dayalı feodal toplum yapısını yıkmış ve göçlerle kentlerin kalabalıklaşmasına yol açmıştır. Artan ticaret ve etkileşim, limanlarda ve liman kentlerinde halk sağlığı uygulamalarını getirmiş ve ilk karantina (gemiyi hastalık riskine karşılık 40 gün kıyıda açıkta bekletme) uygulamasına yol açmıştır. Kente göçle ve kalabalıklaşan nüfusla birlikte yoğun kirlilik ve atık sorunları kolera salgınlarına yol açmış ve temiz içme suyu, atık tahliye sistemleri, sağlıklı kent mekânları ve sosyal konutlar gibi uygulamaları beraberinde getirmiştir. Benzer biçimde çiçek salgınları aşı geliştirme çabalarına, veba, frengi ve grip salgınları da modern devletin halk sağlığı konusunda politikalar, kısıtlamalar, önlemler geliştirmesine yol açmıştır. Salgınlar, genellikle devletin beledi ve ulusal hizmetlerde yeni standartlar geliştirmesi ve bu hizmetleri yaygınlaştırmasıyla sonuçlanmıştır. Kamu desteğiyle kurulan enstitüler, halk sağlığı kurumları, sağlık bürokrasisi, belediye hizmetleri ve yeni kentsel kurallar vasıtasıyla genişlemiş ve yönetilenlerin hayatına daha fazla ve etkili biçimde müdahil olmuştur (Sherman, 2020).

Sağlık hizmetleri, bu açıdan modern devletin ortaya çıkmasına katkı sağlayan temel kamu hizmetlerinin biri olmuştur. Fransa'da ve Türkiye'de modern devletin gelişimi ile sağlık sistemi, uzun bir süre devletin kamusal ve sosyal alana doğrudan müdahale ettiği işlevlerin başında gelmiştir. 20. yüzyılın başından itibaren her iki ülkede de sağlık hizmetlerinin üretilmesi, yaygınlaştırılması ve ücretsiz veya çok cüzi ücretler ile topluma sunulduğu görülmüştür.

Fransa ve Türkiye'de neoliberal dönüşüm çerçevesinde sağlık hizmetinin kamusal yönü sorgulamaya açılırken sağlık kurumlarının piyasacı bir bakışla zarar ettikleri ve bu nedenle vergi mükellefleri üzerinde haksız bir yüke yol açarak ekonomik gelişimi ve rekabeti olumsuz yönde etkilediği söylemi kamuoyunda yaygınlaşmıştır. Hem Fransa'da hem Türkiye'de çözüm

daha çok özel finansman yöntemleriyle kamu finansman yöntemlerinin birbirini tamamlaması şeklinde ortaya çıksa da kamunun ağırlığı sürekli azalmıştır. Devlet, başta sağlık olmak üzere birçok sosyo-ekonomik alanda başat aktör olmaktan ziyade koordinatör rolünü oynayan ve stratejiler belirleyen düzenleyici bir konuma doğru çekilmiştir.[†]

Türkiye’de Refah Devleti’nin yansımaları çok partili yaşama geçişle görülmeye başlamış ve 1961 Anayasası ile devam eden süreçte köyden kente göçle birlikte şehirlerin genişlediği ve kentsel hizmetlerin geliştiği görülmüştür (Zürcher, 2013, ss. 388-393). Türkiye’de 1946-1980 arası artan örgütlenme, sosyal hareketlilik ve kamusal alandaki toplumsal talepler 12 Eylül 1980 Darbesi ile bastırılmıştır. Darbe sonrası süreçte özelleştirmeler vasıtasıyla devletin ekonomik ve toplumsal alandaki rolü sınırlandırılmıştır. Bu durum, Türkiye’nin küreselleşme çerçevesinde dünya ekonomisiyle bütünleşme hedefiyle birleşmiş ve ulusal kalkınma ve sosyal adalet temelli yaklaşım yerini küresel rekabet ve bireysel zenginleşme odaklı yaklaşıma bırakmıştır (Zürcher, 2013, ss. 424-448).

Türkiye’de 1980’lerde başlayan özelleştirmeler ile zarar ettikleri ve nepotizme (kayırmacılık) neden oldukları gerekçesi ile Kamu İktisadi Teşebbüsleri kapatılmıştır. Bunu 1990’larda kapatılan stratejik sektörlerdeki fabrikalar izlemiştir. İthalat yasaklarının kalkması ve 1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması ile dış pazardan gelen ürünler karşısında desteklenmeyen yerli üreticilerin piyasadan çekilmesiyle bu alanlar çok uluslu firmalara açılmıştır (Zürcher, 2013, ss. 424-448). 2000’lerle birlikte sağlık sektöründe özel hastanelerin açılması, nitelikli doktorların özel hastanelere yönlendirilmesi; bireysel sağlık ve emeklilik sigortası gibi uygulamaların getirilmesiyle süreç devam etmiştir.

Fransa’da reform programları küresel ekonomi koşullarında rekabet gücünü korumak isteyen Avrupa Birliği’ne uyum çabalarıyla iç içe geçmiştir. 1986 yılında Ekonomik ve Parasal Birliğin kurulması ve 2002 yılında avroya geçiş devletin ekonomideki manevra alanını sınırlandırmıştır. Ortak para birimine geçiş, Fransız devletinin parasal gücünün elinden alınmasına ve böylece para ve maliye politikalarını etkin biçimde kullanmasına; ulusal ihtiyaçlara uygun bir bütçe oluşturmasına engel olmuştur. Türkiye’nin AB’ye üyelik müzakerelerindeki uyum programını da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Devletin amacının ‘dünya ekonomisiyle bütünleşme’ olması gerektiği iddia edilen bu dönemde ekonomik küreselleşmeyle, siyasi sınırların ticari ilişkilere, yabancı yatırıma ve uluslararası finansa açılması; uluslararası işbölümü ve karşılıklı bağımlılığın arttırılmasını gerektiği savunulmuştur. Bu düzlemde devletin rolü piyasanın işleyişi ve rekabetin korunması

[†] Fransa’da devletin yükümlülüklerinin dönüşümü için bakınız, Chevallier, 2019.

çerçevesinde düzenleme (regülasyon) ve eşgüdüm (kordinasyon) faaliyetine indirgenmiştir. Fransa’da devletin ekonomik kalkınmada pilot olma modelini anlatan *dirigisme* döneminin sonuna gelinmiştir. 1986’dan beri hem sol hem de sağ hükümetler tarafından yürütülen özelleştirme politikalarıyla devletin artık, ana dengelerin korunmasından sorumlu bir “düzenleyici”, hatta ulusal dengeyi teşvik eden bir “stratejist” olarak görüldüğü kabul edilmiştir (Chevallier, 2019, s. 118).

Buna bağlı olarak, kamu hizmetlerinin toplumdaki karşılığı muğlaklaşmıştır. Bu durum, devletin meşruiyetini tesis etmek için dayandığı temsillerin ve sembollerin gücünü sorgulamaya açmıştır. Devlet toplum nazarında ortak veya genel çıkarı tanımlayan tekel güç olmaktan uzaklaşmaya başlamıştır. Devletin muktedir ve buyurgan yönü yerini sivil aktörlerin eylemlerini destekleyen ve teşvik eden bir pozisyona terk etmiş; kamusal çıkarın yerini güven ve şeffaflık gibi ilkeler almıştır (Chevallier, 2019, ss. 115-128).

1.2. Sağlık Krizine Karşı Politika Üretme Mekanizması Olarak ‘Bilimsellik’

2019 yılının sonuna doğru Çin’in Wuhan kentinden tüm dünyaya yayılan Koronavirüs, kısa sürede küresel çapta bir kriz, aciliyet ve müdahale gerekliliği yaratmıştır ve ülkeler ilk şoku atlattıktan sonra benzer tepkiler üretmiştir: maske, mesafe, hijyen, karantina, vaka tespiti ve takibi (filyasyon) ile yaygın aşılama kampanyaları. Buna karşın salgının ortaya çıkışında ve yayılmasında etkisiz kalan Dünya Sağlık Örgütü nedeniyle ulus devletler öne çıkıp inisiyatifi ele almıştır (Dobbs, 2020, s. 240). Kovid-19 virüsünün hızlı bir şekilde yayılması, değişen pandemi koşullarına ayak uydurmak için yeni karar alma mekanizmalarının tesisine yol açmıştır. Ortaya çıkan krizi yönetmek için meşruiyetini ‘bilimsel uzmanlıktan’ alan Bilim Kurulları oluşturulmuştur (Hotar vd., 2020, s. 212).

Fransa’da Kovid-19 Bilimsel Konseyi (*Le conseil scientifique Covid-19*) devlet başkanına ve hükümete tavsiye niteliğinde görüşler vermesi amacıyla 11 Mart 2020 tarihinde ülkenin Sağlık Bakanı Olivier Véran tarafından kurulmuştur.† Sağlık krizinin yönetiminde siyasal karar alma mekanizmasını aydınlatmadan sorumlu kurul, Fransa’da bakanlıklara özgü bilim kurullarına benzemektedir. Sağlık Bakanlığı bünyesinde kamu sağlığına ilişkin karar alma süreçlerinde danışma rolü oynayan Halk Sağlığı Yüksek Komitesi (*Haut comité de la*

† 11 Mart’ta, virüsün Fransa’da görüldüğü daha ilk günlerde 11 üyeden oluşan Kovid-19 Bilim Kurulu oluşturulmuştur. Bilim Kurulu’nda sağlık bilimlerinden oluşan üyeler baskın olsa da sosyal bilimlerden gelen üyelerin de bulunduğu karma bir yapı benimsenmiştir. Konseyin çok disiplinli yapısı, özellikle sosyal bilimlerin uygulayıcılarını ve temsilcilerini, ilgili ana araştırma alanlarını sürece dâhil etme arzusunu yansıtmıştır (bu açıdan ekonomistlerin yokluğu dikkate değerdir). Bu da kurulun teknik değil, geniş katılımlı bir toplumsal şuraya dönüşmesine imkân vermiştir.

Fransız Kovid-19 Konseyi’nin sosyolog üyesi Benamouzig, sosyal bilimcilerin sağlık krizi yönetiminde yer alması gerekliliğini bir mülakatta vurgulayarak, salgının sadece bir sağlık gerçeği değil, aynı zamanda sosyal bir gerçek olduğunu ifade etmiştir. Salgına karşı mücadele araçları halk sağlığıyla, yani kolektif yaklaşımla ilgilidir. Bu bağlamda kamu kararı niteliğini haizdir. Kovid-19 Konseyi Fransa’da salgının yol açabileceği sosyal eşitsizlik sorunlarına da dikkat çeken görüşlere yer vererek, hükümete bu konularda önlem alması yönünde tavsiyelerde bulunmuştur (Benamouzig, 2020).

santé publique) bulunmaktaydı. Ancak, alınacak kararları netleştirmek amacıyla bir bilim konseyi oluşturularak daha doğrudan işleyen bir sistem tercih edilmiştir. Medya tarafından ‘hükümetin pusulası’ (Bertheliet, 2020) olarak nitelendirilen bu bağımsız danışma kurulu, Fransa’da Kovid-19 salgınına karşı mücadelede kamusal politikalara yön verilmesinde ve ilgili sağlık önlemlerinin topluma açıklanmasında rol almıştır. Siyasal iktidar, böylece “uzman kurulları” (Chevallier, 2020) aracılığı ile aldığı kararlara ve yaptığı tercihlere bilimsel meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. Fransa Cumhurbaşkanı E. Macron’un ülkesinde görülen ilk koronavirüs vakalarının ertesinde yaptığı halka sesleniş konuşmasında “bilime güven” ilkesine sıkı sıkıya sarıldıklarını belirterek hükümetin bu ilke rehberliğinde hareket ettiğinin altını çizmesi böylesi bir çabaya işaret etmektedir (Macron (a), 2020).

Türkiye’de 10 Ocak 2020 tarihinde Sağlık Bakanlığı bünyesinde kurulan Bilim Kurulu’nun üye sayısı, kuruluş aşamasında 26 iken daha sonra sosyal bilimlere mensup yeni üyelerin katılımıyla 31 kişi olmuştur. Enfeksiyon, mikrobiyoloji, viroloji, iç hastalıkları, yoğun bakım ve göğüs hastalıkları alanlarında uzman akademisyenlerden oluşan kurulun başkanlığını Sağlık Bakanı Fahrettin Koca yapmıştır. Bilim Kurulu, pandemiyle mücadele çerçevesinde “2019-nCoV Hastalığı Rehberi” yayınlamıştır. Bu kapsamda yurtdışındaki Türk vatandaşlarının getirilmesi, uçuşların yasaklanması, kara sınırlarının kapatılması, pandemi hastanelerinin belirlenmesi, karantina uygulaması, eğitime ara verilmesi gibi toplumsal yaşamı doğrudan etkileyen konularda tavsiye vermiş ve danışmanlık sunmuştur (Turan ve Çelikyay Hamza, 2020, s. 13). Salgının ilan edildiği Mart 2020’den bu yana Sağlık Bakanı günlük olarak televizyonlarda canlı yayında toplumu bilgilendirmiş ve kamuoyuyla güncel verileri ve istatistikleri paylaşmıştır. Bu durum, Sağlık Bakanı’nı, o dönemde toplumun en güvendiği siyasetçi haline getirmiştir (Universal McCann Türkiye’nin Korona Günleri Araştırması, 2020).

Sonrasında toplumdan gelen tepkiler nedeniyle Bilim Kurulunun yanında virüsün toplumun ve bireylerin ruh sağlığında yarattığı tahribatı en aza indirmek için psikologlar, sosyologlar, ekonomistler ve ilahiyatçılardan kurulu *Toplum Bilimleri Bilim Kurulu* oluşturulması kararlaştırılmıştır. Cumhurbaşkanlığı politika kurullarında da düzenlemeye gidilmiştir. Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu’nun ikiye ayrılarak Gıda, Tarım, Orman ve Hayvancılık Kurulu ile Sağlık ve Sosyal Politikalar Kurulu olarak düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Bilim Kurulu’nun kurulmasına dayanak teşkil eden ve 2019’da Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan *Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı* isimli belgedir. Bu belgeye göre pandemi yönetiminin planlamasında ve pandemi durumunda sorumluluk Sağlık Bakanlığı’na verilmiştir (Turan ve Çelikyay Hamza, 2020, s. 14).

Türkiye’de Bilim Kurulu’nun ilk çıktısı, pandemi ile mücadelede ortak toplumsal uzlaşa inşa etmek olmuştur. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca siyasi bir figür olsa da aldığı kararlar, görece tarafsız olarak görülmüştür. Bu yönüyle Sağlık Bakanı salgının erken dönemlerinde hem idari, hem siyasi, hem de bilimsel meşruiyete sahip gözükümüştür. İlk vaka Türkiye’de 11 Mart’ta; ilk ölüm 15 Mart’ta kaydedilmiştir (Şengül ve Ünal, 2020, s. 167).

Her iki ülkede de uzmanlık kurulları, ‘teknik tarafsızlık’ iddiası nedeniyle siyasi tarafgirliğinin ötesinde veya üzerinde görülmüşlerdir. Bilim Kurulları, salgınla mücadelede tek resmi yetkili mercii olduğu için ‘meşru bir tekel’ olma avantajına sahip olmuştur. Çünkü farklı söylemlerin gelişmesi, kamuoyunun uzmanlığa karşı olan güvenini sarsma ve farklı verilerin kafa karışıklığına neden olma riskini taşımıştır. Bu nedenle veriler ve bu veriler üzerindeki bilimsel ve teknik tartışma imkânı siyasi otorite tarafından kısıtlanmış ve tekelleştirilmiştir (Nouaille-Degorce, 2020, ss. 20-24).

Fransa’da hükümet[§], sağlık verileri dışındaki parametreleri, özellikle alınan önlemlerin ekonomik ve sosyal etkilerini dikkate alarak bilim kurullarının bazı tavsiyelerine uymaktan kaçınmıştır. Chevallier’nin belirttiği gibi, uzmanlık bir noktadan sonra kural koyucu bir boyut kazanmış ve bu da siyaset açısından iktidar tekeli meselesini gündeme getirmiştir (Chevallier, 2020). İlk bakışta, uzmanlık ve politika arasındaki sınır çizgisi net görünse de rollerin bölüşümü karmaşıklıktıkça bilimsel ihtiyaçlarla siyasi öncelikler arasındaki çatışma da artmıştır. Pandeminin niteliği bilim insanlarının etki alanını güçlendirse de nihayetinde bu etkinin sınırlarını siyaset belirlemiştir. Örneğin ilk toplantıda Fransız bilim kurulu, sokağa çıkma yasağının alınmasındaki ısrarına karşın hükümete bunu kabul ettirememiştir. Ancak üç toplantıdan sonra bunun gerekliliğini kabul eden siyasi iktidar, 16 Mart’ta, önerilenden daha esnek bir yasaklamayı hayata geçirmiştir. Buna karşılık kurul, tedbir önerilerinde ekonomik ve sosyal sonuçları daha fazla dikkate almaya başlamıştır. Örneğin 12 Mart’ta belediye seçimlerinin ilk turunun yapılmasına müsaade edilmesi, bir erteleme kararının doğurabileceği siyasi tartışmalardan kaçınma nedeniyle kabul edilmiştir (Chevallier, 2020). Uzaktan eğitim ve çalışma gibi sosyal hayata doğrudan etki eden önlemlerin alınmasında bilim kurulları ön planda yer almıştır. Hijyen malzemesi tedarikinin yetersiz kaldığı dönemde önce maske takmaya gerek olmadığını söyleyip sonra maske takılmasını zorunlu kılması gibi birbirine tezat kararlardan da

[§] Burada devlet ve hükümet ayrımını vurgulamakta fayda vardır. Devletin, yasama, yürütme ve yargı işlevlerini bünyesinde toplayan ve toplumun uzun süreli ve ortak siyasi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını ve çıkarlarını gözetken çok daha bütüncül ve kalıcı bir yapı olmasına karşın hükümet, yürütme gücünü temsil eden, toplumun belli bir kesiminin desteğini almış, geçici, kısa süreli ve gündelik ihtiyaçları gözetken görece tarafgir veya partizan davranması muhtemel bir yapı arz etmektedir. Burada devlet ve hükümetin belli durumlarda ortak hareket etmesine karşın devletin yaklaşımı ile hükümetlerin yaklaşımının zaman zaman çatışabileceğinin altı çizilmelidir. Ancak özellikle Türkiye gibi uzun süre iktidarda olan siyasi partilerin kurduğu hükümetlerin devlet organizasyonu ile iç içe geçtiği ve bu ayrımın pratikte belirsizlik kazandığı da ifade edilmelidir.

görülebileceği üzere (Howell ve McDonald, 2020; Banks, 2020), temel öncelik, kamu düzeni olmuştur.

Fransa’da tartışma, ilk etapta alınan kararların içeriğinden ziyade yürütmenin aldığı kararların şeffaf olmaması ve bunun neticesinde yürütmeye karşı güvensizliğin artmasıyla büyümüştür. Bu nedenle, hükümet bilim kurulu toplantı ve kararlarının resmi şekilde ilan edileceğini duyurmuştur. Bu karar alma mekanizmaları, uzun bir süre yasal bir dayanak olmaksızın işlemiştir. Fiilen başlatılan ‘olağanüstü hâl’ durumu ancak 23 Mart’ta Kamu Sağlığı Kanunu’nda yapılan bir değişiklik sonrasında ‘sağlık olağanüstü hali’ ilan edilerek yasal zemine kavuşturulmuştur. Bilim kurulunun resmi olarak ihdası ise 3 Nisan 2020 tarihinde ilgili Başbakanlık kararnamesi (*décret*) ile gerçekleşmiştir (Fransa Cumhuriyeti Resmî Gazete, 2020, no. 0082).

Sağlık bürokrasisi, pandemi ile mücadelede öne çıksa da salgının ilk dalgasında kamu sektörünün böyle bir krize hazırlıklı olmadığı anlaşılmıştır. Materyal eksikliğinin yanı sıra, maliyetleri düşürme amaçlı personel ve yatak kapasitesi nedeniyle kamu hastaneleri hizmet veremez duruma gelmiştir.** Bunda hem Türkiye’de hem de Fransa’da uygulanmaya çalışılan performansa dayalı çalışma sisteminin de etkisi büyüktür. Fransa’da 2019 yılında hemşirelerin ve stajyerlerin peş peşe grevleri kamu hastanelerinin durumunu ve uygulanan performansa dayalı çalışma sistemini tartışmaya açmıştır (Chevallier, 2021, s. 110). Ancak henüz hükümet, bir reform programı açıklamadan pandemi baş göstermiş; salgınla mücadelede sağlık personelinin beklenen özveriye kamu otoritesinin sert önlemleri eşlik etmiştir. Hastaneler, salgının ilk dalgasını, ancak mevcut performansa dayalı çalışma sistemini göz ardı ederek atlatabilmiştir.

Fransa’da yoğun bakım ünitelerinin yetersiz kalması nedeniyle bazı kamu binaları hastaneye dönüştürülmüştür. Hasta yoğunluğunun fazla olduğu şehirlerden az olanlara demiryolu şirketi (*SNCF*) aracılığıyla hasta taşınmıştır. Bu çözümler, demiryolu örneğinde görüldüğü gibi, kamu kaynaklarının verimli ve performansa dayalı kullanılmasına yönelik değil; sorunun aciliyetinin ve büyüklüğünün yol açtığı istisnai durumun kamusal otorite kullanılarak ötelenmesini gerektirmiştir. Salgında ilk dalga atlatıldıktan sonra hükümet nezdinde başlatılan sağlık çalışanlarının koşullarının iyileştirilmesi, artık sağlık sektörünü ilgilendiren bir reform değil; kamu hizmeti olarak sağlık hizmetlerinin dönüştürülmesi

** Fransa’da, 2007’den bu yana binlerce hastane yatağı ve sağlık personeli azaltılmıştır. Sağlık hizmeti arzındaki bu azalma, ekonomik büyüklükte Fransa ile karşılaştırılabilir bir ülke olan Almanya’ya kıyasla, koronavirüsle mücadeleyi olumsuz etkilemiştir. Pandeminin ilk günlerinde Almanya’nın aşağı yukarı 28.000 yoğun bakım yatağı bulunmakta iken, Fransa’da bu sayı yaklaşık 5.500 kadardır. Bu farklılık ölüm vakaları karşılaştırıldığında daha da belirleyicidir. (Ibanda Kabaka, 2020, ss. 3-4).

anlamına gelmiştir. Siyasal aktörler ve sağlık çalışanlarının temsilcileri 2020'nin yaz aylarında başlatılan yeniden yapılanma sürecinde bir araya gelerek 'Sağlıkta *Ségur* (*Ségur de la santé*)' başlığı altında yapısal sorunları çözmeyi amaçlamıştır. Bu süreç sağlık hizmetlerine verilen önemi yeniden artırarak Refah Devleti dönemini hatırlatmıştır. Hatta süreç, Fransa'da çalışma hayatında sosyal devlet ilkelerini pekiştiren Mayıs 1968'de sendikalar ve dönemin hükümeti arasında imzalanan Grenelle anlaşmasıyla karşılaştırılmıştır (Noblecourt, 2021). Fakat pandeminin ikinci dalgası nedeniyle bu iyileştirme çalışmaları büyük ölçüde sonuçsuz kalmıştır (Chevallier, 2021, s. 111). Yöneticilerin geçici çözüm arayışlarına karşın sağlık personelinin sorunları sadece bir yıl içinde dar mesleki bir meseleden, kamu yararını ilgilendiren ulusal düzeyde öncelikli bir soruna dönüşmüştür.

Salgının ortaya çıkardığı kamusal yetersizliğin bir başka vechesi, stratejik konularda hızlı ve etkili politika çözümleri üretmemek olmuştur. Örneğin maske ve hijyen malzemelerine erişim uzun bir süre sorun oluşturmuştur. Neoliberal ekonominin stok yapmaya imkân tanımaması nedeniyle bir anda oluşan talebe yanıt verilememiştir. Fransa'da sorun, sağlık malzemelerinin uluslararası işbölümü çerçevesinde üretilmeyip ithal ediliyor olması nedeniyle, küresel tedarik zincirlerinin çökmesi sonucu derinleşmiştir. Bu ihtiyaçlar, ulusal gereklilik ve önceliklere göre yeniden düzenlenmiş ve uluslararası işbölümü ve uzmanlaşma yerine bağımsızlık ve egemenlik çerçevesinde stratejik sektörlerin yeniden sübvansede edilmesi yönünde tartışmalara yol açmıştır. Küreselleşmenin faydalarına ilişkin söylem, tedarik zincirlerinin kırılganlığı ve ithalata bağımlılığın yarattığı sıkıntılar nedeniyle ulusal-korumacı politikalara bakışı değiştirmiştir. Pandemi, belli bir süreliğine de olsa kişilerin, malların ve hizmetlerin dolaşımının kısmen veya tamamen kısıtlanmasına neden olmuştur. Bu durum küreselleşmeci vizyonun sorgulanmasına ve yerel-ulusal sanayi ve tedarik zincirinin inşası ve desteklenmesi noktasında politik bir refleksin gelişimine yol açabilir.

Tedarik açısından Türkiye, Fransa'ya kıyasla daha avantajlı bir konumda olmuştur. Ülkede tekstil sektörünün gelişmişliği bazı markaların sadece maske ve hijyen malzemelerini üretmesini mümkün kılmıştır. Hükümet, önemli piyasa aktörlerini kısa sürede bu alana yönlendirmiştir. Ayrıca kamu otoritesi, bazı stratejik tıbbi ürünleri piyasadan toplayıp bunlara tavan fiyat getirmiştir. Sadece düzenlemenin ötesine geçip bizzat halka ihtiyaç duyulan maske ve kolonya dağıtımını gerçekleştirmek istemiştir. Daha önce denenmemiş bu büyüklükteki ulusal lojistik operasyonu yine bir devlet kuruluşu olan PTT aracılığıyla, –aynı *SNCF* örneğindeki gibi- yani ekonomik kaygı güdülmezsizin gerçekleştirilmiştir.

Fransa'da salgına karşı alınan önlemlerin kurumsal kordinasyonu ayrı bir eşgüdüm sorununa dönüşmüştür. Çoğu zaman sağlık bürokrasisi ile güvenlik bürokrasisi kordine olmakta

zorlanmıştır. Karantina önlemleri için alınan genelgelerin geç açıklanması, alınan önlemlerin hukuka uygunluğunun tartışılması, Fransız Danıştay'ının (*Conseil d'Etat*) verdiği bazı iptal kararları eşgüdüm konusundaki sorunlara örnektir. Bu sorunlar, sokağa çıkma yasakları dönemi sona erip 'yeni normale dönüş' süreçlerinde de devam etmiştir. Salgının yeni dalgalarında aynı sorunlar kendini tekrar ederken devletler, bir yandan meşruiyet aşınmasına, diğer yandan bu meşruiyet açığını telafi etmek amacıyla kamusal alana daha fazla müdahale etmeye başlamıştır.

2. 'Siyasalın' Kendi Retoriğini Yenileyerek Güç Kazanması

Salgın yönetimi sağlık hizmetlerinin çerçevesini aşan bir niteliğe büründükçe, hayata geçirilen reformların yeni durumla mücadelede çok etkin olmadığı anlaşılmıştır. Bu yönüyle, devletler eski ile yeni arasında sentezlenen mücadele yöntemleri geliştirmişlerdir. Devletin, kriz döneminde geri dönüşünün emaresi siyasalın yeniden kurgulanmasını sağlayacak çok özcü bir istinat noktasından hareket etmiştir: "egemenlik" (Chevallier, 2021, s. 112). Pandeminin ilk dönemine kıyasla farklılık, kamu otoritesinin önce 'siyasalı' kurgulayarak kendine yeni bir meşru 'eylem alanı' yaratması, sonra da sosyal ve ekonomik alana doğrudan müdahalelerle devletin müdahaleci karakterinin yeniden görünmeye başlamasıdır. Toplumunu yönetme kapasitesi azalan ve salgından kaynaklanan sağlık krizinin başında kamusal alandan geri çekilen devlet kudreti, sosyal ve ekonomik alana müdahaleleri ile yeniden güç dengesinin merkezine yerleşmiştir.

2.1. Bir Düşman Olarak Koronavirüs ve *Hygiéno-nationalisme*^{††}

Pandemide hükümetlerin ulusal düzeyde önlem almakta gecikmesi ve birimleri arasındaki koordinasyon eksikliği, toplumun tedirginliğinin artmasına ve yarattığı gerilimle kolektif hafızada yer alan travmatik olayların hatırlanmasına; hatta felaket söylemlerinin yayılmasına yol açmıştır (Geisser, 2020, s. 3). Tarihsel olarak önceki pandemilerle karşılaştırıldığında (Sardon, 2020, ss. 1-18), ölçeği ve yayılma hızı geçmişe nazaran daha yüksek olsa da Kovid-19 salgını nispeten düşük ölümcüllüğe sahip olarak seyretmiştir. Fakat insanlığın yarısının, yani üç milyardan fazla insanın eve kapanmasıyla sonuçlanan ilk küresel felaket olarak tarihe geçmiştir. Ekonomik açıdan pandemi, 1990'larda patlak veren nokta com balonu (1995-2000) ve 2001, 2008 krizlerinden çok daha büyük bir kayba neden olmuştur. Bu açıdan II. Dünya Savaşı ile karşılaştırılabilecek bir ekonomik felaket tablosu ortaya çıkarmıştır (Yetgin, 2020, s. 326). Pandeminin ilk aşamasında, devletlerin mali güçsüzlüğü nedeniyle ekonomik sorunlara hızlı çözümler üretememesi de vatandaşlar arasında güvensizlik duygusunu arttırmıştır (Fontanel, 2021).

^{††} İfade için bakınız Geisser, 2020.

Devletin salgın bağlamında egemenlik üzerinden kendini yeniden kurgulaması öncelikle ülke sınırlarına verilen önemle ortaya çıkmıştır. Siyasi egemenlik, sınırlar üzerinde kontrolü artırmak ve bu konuda tasarrufta bulunan tek kudret olduğunu vurgulamakla kendisini göstermiştir. Türkiye’de Suriye iç savaşı sonrasında gelişen göçmen krizinden bu yana sınırlar üzerindeki kontrolün zayıflığı, tartışma konusu olmuştur. Mültecilerin varlığı, sayısı, ekonomik ve sosyal maliyeti kadar kültürel bütünleşme gibi konular siyasal iktidara yöneltilen eleştiriler arasında yer almıştır. Farklı bir perspektife ve bağlama sahip Fransa’da ise toplumsal muhalefet anlamında güçlenen radikal sağ söylemin arkasında mülteci karşıtlığı vardır. AB’nin kendi politikalarını yenilediği ve güvenlik anlayışını güçlendirdiği dönemde, Türkiye’de de toplumsal huzursuzluğun artması *de facto* ‘açık kapı’ politikasının gözden geçirilmesiyle sonuçlanmıştır. Böylece uluslar-arasılaşma, uluslar-üstüleşme ve küreselleşme çerçevesinde akışkanlaşıp önemini yitirdiği söylenen ulusal sınırların yeniden önem kazandığı ve yegâne ve nihai kural koyucunun halen ulus-devletin kendisi olduğu görülmüştür.

Koronavirüse ilişkin ilk uyarılardan itibaren devletler, uluslararası anlaşmalara rağmen sınırlarını kapatmıştır. Virüsün ortaya çıktığı ilk günlerde sınırlarda ve havalimanlarında uygulanan sağlık kontrolleri ve tetkiklerinin yerini milliyet temelli yasaklar almıştır. Uluslararası dayanışmanın azaldığı bu dönemde, her devlet kendi stratejisini uygularken yabancıların durumu belirsizleşmiştir. Ülke dışında yaşayan Fransızların sosyal medya üzerinden düzenlediği “Eve dönmek istiyorum” (*Je veux rentrer chez moi!*) çağrıları bu duruma örnek olarak verilebilir. Fransa ve Türkiye için önemli bir gelir kaynağı olan turizm sektörü bu durumdan ağır etkilenmiş; ülkeler sınırları içinde, seyahat kısıtlamalarına gitmiştir.

AB içinde bile ulusal sınırların yeniden gündeme geldiği ve tartışıldığı görülmüştür.^{‡‡} Salgının ortak yönetimi yerine ulusal çözümlere öncelik verilmesi, Birlik içinde egemenliğe dayalı yaklaşıma dönüşün örneklerinden biri olmuştur (Desvignes, 2020). Bunun sonucu olarak, Avrupa düzeyinde serbest dolaşım ilkesine bir dizi istisna getirilmiştir. Bu bakımdan salgınla mücadele, kendi vatandaşlarını korumayı amaçlayan kale-devlet (*État-forteresse*) figürünü canlandırmıştır (Chevallier, 2021, s. 113). İlerleyen süreçte sınırlar üzerindeki kısıtlamaların gevşetilmesi Avrupa kurumlarının politikalarından ziyade, devletlerin ikili anlaşmaları dâhilinde mümkün olmuştur (Desvignes, 2020). Fransa, 15 Haziran 2020’de, İspanya ve Birleşik Krallık hariç Avrupalı komşularıyla sınırlarını yeniden açmaya karar

^{‡‡} AB için Covid-19 krizinin hassas bir döneme denk geldiğini vurgulamak gerekir. Zaten salgın öncesinde Avrupa entegrasyonu sorgulanıyordu. Üstelik *Brexit*’in kabul edildiği 2016 yılından itibaren, Birliğin krizde olduğu fikrini salgından önce bile herkes kabul ediyordu. *Brexit*, 2005’teki Avrupa Anayasası projesinin Fransa ve Hollanda tarafından reddedilmesinden iki yıl sonraki mali krize, 2010’daki avro krizine ve ardından ‘göçmen krizine’ kadar Birliğin içinden geçtiği çalkantılı durumun son halkası sayılmaktaydı (Warlouzet, 2020).

verirken, mütakabiliyet ilkesine göre hareket etmiştir. Buna göre Fransız vatandaşlarının girişini reddeden veya karantina uygulayan ülkelerin vatandaşları, Fransa'ya seyahat etmek isterlerse benzer bir uygulama ile karşılaşmıştır (Le Gall, 2020). Bu tavrın AB'nin çok taraflı karar alma mekanizmasına aykırı olduğu aşikârdır. Avrupa düzeyinde uzun yıllar boyunca müzakere edilerek kurulan dengenin çok taraflılık ilkesi sonucu olduğu hususu göz ardı edilmiştir. Diplomatik ikili ilişkilere dayalı yöntem ve mütakabiliyet ilkesi ise Avrupa'da ulus-devletlerin kurulduğu güç ilişkilerine dayalı çatışma dönemlerini hatırlatmaktadır.

Geniş çaplı göçün yarattığı bir diğer siyasal sonuç ise biz ve öteki (yabancılar) ayrımının sürekli vurgulanması ve popülist-milliyetçi sembollerin canlandırılması olmuştur. Oysa virüsün yol açtığı sorunların küresel boyutu, birlik ve dayanışma söylemini de meşrulaştırabilirdi, fakat aksi gerçekleşmiştir.

Pandemi bir anda uluslar-arası, ulus-üstü ve ulus-aşırı bütün siyasi, ticari ve kültürel faaliyetlerin sorgulanmasına yol açmıştır. Sportif faaliyetlere bazı kısıtlamalar uygulanırken dinlerin ulus-aşırı karakteri ulusal bir soruna dönüşmüştür. Güney Kore'de vakaların artışında Shincheonji Hristiyan İsa Kilisesi'ndeki ibadet toplantısı (Jeong vd., 2020); Malezya'da 20.000 kişilik Malayları, Bangladeşlileri, Filipinlileri, Singapurularını ve Taylandlıları bir araya getiren İslami toplantı; Fransa'da 17-21 Şubat tarihleri arasında 2.000'den fazla Hristiyan'ı bir araya getiren Mulhouse'daki Evanjelik Kilisesi La Porte Ouverte'in toplantısı, kapalı mekânlarda ve fiziksel temas içeren şekillerde gerçekleşmesi ve ayrıca yaşlı nüfusun katılımını içermesi nedeniyle sınırlandırılmış veya yasaklanmıştır. Türkiye'de de umre-hac yasaklarına Cuma ve vakit namazlarının toplu şekilde kılınmasının sınırlandırılması eşlik etmiştir.

Devlet ve hükümet başkanlarının söylemlerinde sınırların öneminin sıkça tekrarlanması, sınırların ideolojik ve sembolik değerinin vurgulanmasına yol açmıştır. Dünya kamuoyu, koronavirüsün küresel niteliğine rağmen kendi ülkesinin ulusal sınırları içindeki yayılımına odaklanmıştır. Salgın uzun süre Çin'le, hatta ilk vakaların tespit edildiği Hubei eyaletiyle sınırlı kalmıştır. 20 Ocak'a kadar Çin dışında vaka tespit edilmemiş, daha sonra virüsün Güney Kore'ye 'Çinli bir turist' tarafından taşındığı iddia edilmiştir. "Bir ülkede ilk vakalar görüldüğünde, virüsün ilgili ulusal sınırlar içerisinde hızla yayıldığı" görülmüştür (Hamez vd., 2020). Örneğin, İtalya'da salgının ilk kez tanımlandığı 24 Şubat'tan hemen sonra yaklaşık 11 belediyeye bir sağlık kordonu çizilmiş; daha sonra önlemler, Kuzey İtalya'daki bölgelere yayılmıştır. Virüs ülke sınırları içerisinde hızlı bir şekilde yayılırken, devletin 'esas zafiyetinin' sınırları koruyamamak olduğu kanısı paradoksal biçimde güçlenmiştir. 'İlk hastanın' kökeni her ülkede farklı olsa da genellikle belli ülkelerden gelen yolcular şüpheli görülmüştür. Dumitru, salgın boyunca iki önyargının ortaya çıktığını ve karar alma süreçlerini yavaşlattığı

veya yanlış yönlendirdiğini tespit etmektedir: Birincisi, teritoryal anlamda ulusal sınırların önemini abartmak; ikincisi, sosyal anlamda insanların milliyetinin önemini abartmak (Dumitru (b), 2020, s. 727).

Sınırları kapatmanın virüsle mücadelede ne kadar etkili olduğu tartışmalı olsa da Geisser'nin (2020, s.7) belirttiği gibi, bu tarz yaklaşımlar kültüralist önyargıları besleyerek hastalığın yayılmasına karşı farkındalığın yavaşlamasına yol açmıştır (Dumitru(a), 2020). “Biz Türkler (ya da Fransızlar), aslında çok da Çinliler (ya da İtalyanlar) gibi bu virüs dalgasına kapılacağımızı düşünmüyoruz” gibi ifadeler kullanıldıkça virüsün yayılması diğerlerinin suçu olarak algılanmıştır (Dumitru (b), 2020, s. 732). Bu süreçte başka ulusal kültürlerin ‘disiplinsizliğine, tembelliğine ve gevşekliğine’ dair klişeler -neredeyse tarih boyunca her salgında görüldüğü gibi^{§§}- yeniden ortaya çıkarak kamuoyunun fikirlerini yönlendirerek biz ve öteki ayrımını canlı tutmuştur.

Biz ve öteki ayrımının somut yansımaları savaşlarda görmek mümkündür. Düşmanın varlığını ve kimliğini belirleyen ve onunla savaşa karar veren egemendir. Bu yüzden pandemideki düşman ile savaş kararı da egemenliğin tescili ve temsili anlamına gelmiştir. Türkiye’de uzun süredir, Fransa’da da azımsanmayacak süredir var olan teröre karşı savaş söylemi ve bunun üzerinden yürütülen güvenlik politikaları varlığını hissettirirken buna koronavirüse karşı savaş eklenmiştir (Geisser, 2020). Fransa Cumhurbaşkanı, daha ilk ulusa seslenişte, koronavirüsü “görünmez bir düşman” olarak tanımlarken, salgınla mücadeleyi bir savaşa benzeterek, halkını genel seferberliğe çağırmıştır (Macron (a), 2020). Türkiye’de ise hijyen milliyetçiliğinin en belirgin sloganı resmi kanallardan yapılan “Biz bize yeteriz” söylemiyle başlatılan yardım kampanyaları olmuştur (Balcı ve Kaya, 2021, s. 97).

Savaş retoriği yurttaşlara bir ulusal birlik duygusu aşılamanın en temel yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu olan sadece milliyetçi duyguların aşılması olmayıp; siyasal iktidarın hegemonya kurma çabasıdır. Bunun için eleştirilere ve tartışmalara karşı zaman zaman vatansever duygularla desteklenen bir savaş retoriği üretilmiştir. Bu retoriğe göre ortada bir ölüm-kalım mücadelesi vardır ve bunun için savaşılması, vatandaşların bencil, bireysel meselelerini bir kenara bırakıp dayanışması ve kardeşlik içinde fedakârlık etmesi gereklidir (Macron (b), 2020). Bu mücadelede onurlandırılması gereken savaşçılar vardır. Onlar mücadele azmi ve fedakârlıklarıyla örnek alınması ve minnettarlık duyulması gerekenlerdir. Onlar -bu

^{§§} Veba salgınında Avrupa’daki Yahudilerin suçlanması, Frengi hastalığının Frenklerden bulaştığına inanılması veya I. Dünya Savaşı’ndaki grip salgının İspanyol gribi olarak isimlendirilmesi bu yaklaşımın uzun bir tarihsel geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Tüm bu örnekler, virüsün kimler tarafından yayıldığından ziyade belirli bir topluluğun/toplumun “günah keçisi” olarak seçilmesini ifade etmektedir.

örnekte sağlık ve güvenlik çalışanları- bu ulusun kahramanları, savaşçıları ve koruyucu melekleridir.

Charteris-Black'e göre (2021, s. 12), "virüse karşı savaş", toplumu seferber etmekte ve sade vatandaşları gerçek vatanseverlere; bu sürece müdahil olmayan herkesi de hainlere dönüştürmektedir. Politikaların ve söylemin kendisinin sorgulanması veya eleştirilmesi, bölücülük ve bozgunculuk olarak yorumlanmaktadır.*** Bu bağlamda Fransız Devlet Başkanı tüm reformları askıya aldığını açıklayarak, -buna tartışmalı bir konu olan emeklilik reformu da dâhil- toplumun birlik ve beraberliğine verdiği öneme dikkat çekerken, virüsle mücadelede yetkileri elinde tutmaya özen göstermiştir. Böylece savaşçı söylem, bir yandan demokratik parlamenter süreçlerin pandemi ile mücadele gerekçesiyle askıya alınmasına, öte yandan siyasal yetki üzerinden toplumsal alana; bireysel hak ve özgürlüklerle farklı yaşam tarzlarına müdahaleye kapı aralamıştır.

Türkiye'de başkanlık sistemiyle başlayan değişim, pandemiyle mücadele söylemiyle güçlenmiş; hükümetin bunu partizan uygulamalarla pratiğe geçirdiği görülmüştür. Sokağa çıkma kısıtlamasına uymayan parti mensupları ve bürokratlar kadar, toplantı ve gösteri haklarının diğer siyasi ve toplumsal kesimler için kısıtlanmasına karşılık iktidarın ortağı olan iki partinin kendi toplantı ve mitinglerini serbestçe gerçekleştirdiği görülmüştür. Alkol ve müzik üzerindeki yasaklar virüsle mücadeleden ziyade belli bir yaşam tarzına müdahale olarak algılanmıştır. Buna karşılık ücretsiz sağlık hizmeti kadar, sosyal yardımların aynı ve nakdi olarak sunulması ve dezavantajlı kesimlerin ekonomik olarak himaye edilmesi daha yüksek sesle talep edilmiştir (Balcı ve Kaya, 2021).

Hükümet, *de facto* olağanüstü hal durumunu, artan yetkilerini siyasal rakipleri üzerinde baskı kurmak için seferber etmiştir. Hükümetin, salgın döneminde ulusal birliği artırmak için merkezileşme çabası yerel yönetimler üzerinde baskıyla sonuçlanmıştır. Ankara ve İstanbul'da muhalif belediye başkanlarının başlattığı yardımlaşma kampanyaları yasal olmadığı gerekçesiyle askıya alınmıştır. Fransa'da yerel karakteriyle öne çıkan Korsika'da salgın döneminde merkezileşme eğilimi artarken Türkiye'de Güneydoğu'da bazı yerel siyasetçiler, İçişleri Bakanlığı tarafından görevden alınmış ve yargı yoluyla siyasal temsil yetkilerine son verilmiştir (Balcı ve Kaya, 2021, s. 98).

*** Charteris-Black'in (2021, ss. 42-43.) Birleşik Krallık üzerinde yaptığı araştırmada ortaya koyduğu gibi, savaş söyleminin etkisini sadece karar alıcılar nezdinde değil, kamuoyunu şekillendiren yazılı basın organlarında görmek mümkün. Yazarın 1 Şubat 2020- 28 Şubat 2021 döneminde Birleşik Krallık ulusal gazetelerinde yaptığı sözcük taraması araştırması, savaş metaforunun pandeminin ilk iki ayında normal dönemden on kat daha fazla kullanıldığını ortaya koydu. Daha sonraki aylarda bu sayı düşse de, Ocak 2021'de ikinci dalga ile birlikte tüm 'savaş' sözcüklerinin kullanımı yeniden yükselişe geçti.

2.2.Devlet-Toplum İlişkisi Bağlamında Kamu Gücünün Varlığını Yeniden

Konumlandırma Çabası

Birçok ülkede alınan önlemler, -özellikle sokağa çıkma yasakları ve ticari faaliyetlere getirilen sınırlamalar-, ekonomik alan üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Turizm ve yiyecek-içecek sektörü, hava taşımacılığı, oteller, otomobil üretimi, eğitim dâhil birçok sektör, yeni koşullardan zarar görmüştür. Alınan önlemler, liberal ekonomik düzen açısından ciddi bir kırılma olarak görülebilir. Küresel eşitsizlikle mücadele eden OXFAM, pandemi ilanından bir ay sonra Kovid-19'un etkilerini incelediği raporunda sağlık krizinin dünya nüfusunun yüzde sekizini yoksulluğa itebileceği uyarısında bulunmuştur (Oxfam, 2020). Dolayısıyla sağlık krizi, ekonomik ve sosyal bir krize dönüştükçe devletin müdahalesine duyulan toplumsal istek ve ihtiyacın artacağı öngörülebilir.

Ekonomik açıdan bakıldığında, Kovid-19 salgınında hem arz hem de talep şoku aynı anda yaşanmıştır. Bir yandan, sınırlı işgücü, düşen üretim ve iflaslar arz dengesini sarsarken; diğer yandan, nüfusun bir kısmının gelirleri azalmış ve temel ihtiyaçların tüketimi ertelenmiştir. Merkez bankalarının rolü ön plana çıkarken (Aghion, 2020); faiz oranları ve basılan para miktarı gibi hususlar, hükümetler ile merkez bankaları arasında gerilime yol açmıştır. Müdahaleci yaklaşım, kamu harcamalarında artışa neden olurken merkez bankaları Türkiye'de olduğu gibi hükümetlerin yönlendirmeleri sonucunda faizleri indirme yoluyla ya da Avrupa'da olduğu gibi likidite miktarını artırarak parasal genişleme yönünde politikalar uygulamış ve bu politikalar, enflasyonun yükselmesiyle sonuçlanmıştır.

Pandemi, ekonomik açıdan en çok sermaye ve işgücü olarak küçük firmaları daha fazla etkilerken toplumsal açıdan kırılgan bir kitle olan yoksulları daha fazla etkilemiş gözükmektedir. Bu nedenle, devletin gelir kayıplarını telafi etmesi gerekmiştir. Birçok ülkede devlet, vatandaşlarına alışveriş çekleri dağıtmak, kira ve faturalarını ödemek veya gıda kolisi yollamak şeklinde; şirketlereyse vergi affı getirmek, işçi primlerini ödemek ve dolaylı bazı katkılar sunmak şeklinde yardımda bulunmuştur. Bu açıdan Fransa'da, devlet desteği, kamu mali dengesini gözetken yerleşik politikadan tamamen uzaklaşmakla sonuçlanırken; halk sağlığının korunması ilkesi, AB'nin mali doktrininin^{†††} bir süre uygulanmamasına yol açmıştır. Ancak bu politika daha sonrasında bütçe dengesine olumsuz biçimde yansımıştır.

^{†††} Avronun (€) hayata geçmesine öncülük eden 1993 tarihli AB Maastricht Antlaşması uyarınca, üye Devletlere, özellikle yıllık kamu açıklarını gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) %3'ünde tutma kriteri empoze edilmiştir. Kamu borcunun ise GSYİH'nin %60 seviyesinin altında tutulması amaçlanmıştır. Yunanistan borç krizi sonrasında AB bütçe kurallarının siyasi tercihlerden etkilenmemesi için kısıtlayıcı tedbirler uygulanmıştır. Fakat pandemi sırasında bütçe kuralları askıya alınmıştır. Mevcut salgınla karşı karşıya kalan Avrupa kurumları devlet yardımlarının izlenmesine ilişkin kuralları gevşetmiş, kurtarma planları açıklamıştır. Ayrıca, Avrupa Merkez Bankası, "niceliksel genişleme" adı verilen varlık satın alma operasyonları yürütmüştür. Hatta Jorion (2021, s. 70) önümüzdeki süreçte Fransa Cumhurbaşkanı ile Almanya Şansölyesi arasında bir ön görüşme ve anlaşma sonrasında bu dogmaların tamamen ortadan kalkabileceğini öngörmektedir.

Ekonomistlerin bunu mali bir başarısızlık olarak eleştirmesine karşın siyasetçiler, aynı durumu toplumsal ve insani gereklilikler olarak meşrulaştırmışlardır (Boyer, 2020, s. 8). AB'nin pandemiyle mücadele için sosyo-ekonomik bir plan sunmakta geç ve çekimser kalması; özellikle *Brexit* sonrası başlayan AB'nin varlık nedenine ilişkin eleştiri ve sorgulamaları arttırmıştır. Buna cevaben Avrupa Birliği, 1 Nisan 2020'de, işsizlikle mücadeleyi hedefleyen 100 milyar avroluk SURE⁺⁺⁺ (*Support to mitigate unemployment risks in emergency*) kredi planını ilan etmiştir (Verat, 2020).

İflas yasağı, işsizliğe karşı alınan önlemler^{§§§}, kısmi işsizlik programı, dayanışma fonları, asgari ücreti iyileştirmeye çalışmaları, sağlık çalışanları başta olmak üzere bazı çalışanların sosyal durumlarını iyileştirme görüşmelerinin yanı sıra, basılan para miktarının artırılması, kredi faizlerinin düşürülmesi ve bankacılık sistemine müdahaleler, Türkiye gibi 2015 yılından itibaren mali ve ekonomik sorunlar yaşayan bir ülkede cari açık ve enflasyon gibi ciddi sorunlara yol açmıştır.

Salgın sonrasında kısmi ve geçici müdahalelerin sona ermesi pek olası gözükmemektedir. Aksine devleti ekonomik ve toplumsal toparlanmanın merkezine oturtan bir yaklaşım yaygınlık kazanmaktadır. Çünkü egemenlik yetkisi, sadece kriz dönemine özgü siyasal koşulların düzenlenmesi ile sınırlı değildir, krizin yarattığı sosyo-ekonomik hasarların tamiri ve tadilini de içermektedir.

Fransa'da E. Macron'un şirketlere getirdiği vergi kolaylıklarının ve banka borçlarının ertelenmesini içeren finansal desteğin büyüklüğü 300 milyar avro olarak açıklanmıştır (Macron (b), 2020). Kapanmanın ilk etapta etkilediği KOBİ'lerin elektrik, gaz ve su faturaları askıya alınırken kira ödemelerinin de ertelenmesine karar verilmiştir.

Fransa Devlet Başkanı'nın ilk ulusa sesleniş konuşmasında, "Sağlığın fiyatı yoktur" (Macron (a), 2020) ve kriz karşısında "ulusumuzun mutlak önceliği sağlık olacaktır" demiştir. Vatandaşların korunması ve "kutsal ulusal birliğin" sağlanmasının yolu sosyo-ekonomik önlemlerden geçmektedir (Macron (a), 2020). Bir yandan şirket ve KOBİ'lerin iflas etmelerinin önüne geçilirken; diğer yandan istihdam piyasasında alınan bazı önlemlerle kısmî işsizlik genişletilmiş ve yaratacağı bütçe yükü istisnai olarak devlet tarafından üstlenilmiştir. İş çeşitliliğinin kaybolmaması ile istihdam ve ücret sürekliliğinin kesintiye uğramaması devlet politikasının önceliği olmuştur.

⁺⁺⁺ Kısaltmanın İngilizce "emin olmak", "kararlılık" anlamına gelmesi bilinçli bir tercihtir.

^{§§§} 2017'de devlet başkanı seçiminin ertesinde E. Macron'un çalışma hayatına ilişkin üzerinde durduğu husus, işgücü piyasasında şirketlerin mümkün olduğunca az formaliteyle çalışanları işe almalarına ve işten çıkarmalarına izin veren "esnek güvenceyi (*flexisécurité*)" geliştirmektir. Kamu sektöründe ise ancak iki kamu çalışanının emekli olmasına karşı bir çalışanın işe alınması ilkesini yerleştirmeye çalışmıştır (Ibanda Kabaka, 2020, s. 3).

Bu söylem değişikliği ilk bakışta mevcut siyasal aktörlerin alışlagelmiş popülist söylemlerinin bir parçası gibi gözükebilir. Örneğin Macron'un "son on yılların ürünü olan ve kusurlarının gün ışığına çıktığı kalkınma modelini sorgulama" çağrısı böyle değerlendirilmeye müsaittir (Macron (a), 2020). Ancak Fransa Devlet Başkanı pandeminin, piyasa koşullarının dışında bırakılması gereken mal ve hizmetlerin bulunduğu ve ücretsiz sağlık hizmeti ve refah devletinin önemini yeniden ortaya koyduğunu vurgulaması önemlidir. Hatta egemen bir Fransa ve Avrupa için kendine yeterliliğin önkoşulu olduğu iddiası, daha yapısal bazı dönüşümlere hazırlık olarak da yorumlanmaya imkân tanımaktadır.

Güçlenen müdahaleciliğe karşılık zayıflayan demokratik işleyiş olmuştur (Stiegler, 2021). Kamusal hakların sınırlandırılabilceği hatta koşullar gerektirdiği takdirde askıya alınabileceği görülmüştür. Temel anayasal haklar arasında gösterilen toplantı ve seyahat özgürlükleri bile kısıtlanmıştır. Demokratik işleyişte ve toplumsal oyaşmanın inşasında merkezi role sahip kamuoyu ve meclis tartışmalarının göz ardı edilmiştir. Anayasal haklar üzerindeki kısıtlamalara dair demokratik ve hukuki tartışmalar bile sınırlanmış veya hükümetlerce görmezden gelinmiştir. Yürütme erkinin ön plana çıktığı ve ciddi bir düzenleme ve müdahale alanı elde ettiği görülmektedir. Bu da yürütmenin takdir yetkisini daha geniş yorumlamasıyla, özellikle gelişen teknolojik sistemlerle (QR kodlar, akıllı telefon uygulamaları, video izleme yöntemleri gibi) kişisel veya özel alana daha fazla müdahil olmasıyla sonuçlanmıştır.

Kovid-19 hâlihazırda bulunan bazı problemleri daha belirgin hale getirmiştir. Sokağa çıkma yasakları örneğinde görüldüğü gibi kısıtlamaların herkesi aynı şekilde etkilemediği anlaşılmıştır. Örneğin herkes için evden çalışmak veya kalabalık şehirlerden uzaklaşıp taşradaki güvenli bölgelere taşınmak gibi seçenekler mümkün olmamıştır. Bazı aileler, sosyo-ekonomik nedenlerle bilgisayara ve internete erişime sahip olmadığı için uzaktan eğitim ve çalışma konusunda olumsuz etkilenmiştir. Özelleşen bazı sağlık imkânlarına ulaşım, ulusal boyutta herkes için mümkün olmamıştır. Bakım evleri, huzurevleri ile hapishaneler ve ıslahevlerinde hijyen ve sağlık hizmetlerine erişimde sorun yaşamıştır. Fransa ve Türkiye'de bazı tutuklular şartlı tahliye edilmiştir. Özellikle Türkiye'de kayıt-dışı ekonominin büyüklüğü nedeniyle sağlık güvencesi olmaksızın çalışan Türk vatandaşlarıyla sayıları milyonları bulan göçmen ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine ulaşımında sorun yaşamaları muhtemeldir. Ancak, refah devleti anlayışından intikal eden Genel Sağlık Sigortası sisteminin Fransa ve Türkiye'de, ABD'deki neoliberal modele kıyasla çok daha kapsamlı ve başarılı bir sınav verdiğini de not düşmek gereklidir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, pandemi bağlamında siyasal alan ve devlet ilişkisi ele alınmış; devletin işlevleri ile siyasal alanın, ekonomik ve toplumsal alan üzerindeki etkileri Türkiye ve Fransa örnekleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Neoliberal politikaların, sivil toplumun gelişimine katkısı olumlu olsa da sağlık krizinin yol açtığı sorunlar, devletin örgütlü ve kurumsallaşmış iktidar olarak ana aktör olduğu iddiasını güçlendirmiştir. Sivil toplumun ‘sağlık demokrasisi’ çerçevesinde karar alma süreçlerine dâhil edilmesi fikri ise aciliyet gerekçesiyle sınırlandırılmıştır (Chevallier, 2021, s. 115). Bu doğrultuda sağlık sektöründeki sendika ve meslek kuruluşları, görüşlerinin müzakere edilmediği yönünde eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu durum, Fransa ve Türkiye gibi üniter devlet anlayışına ve ‘devletçi’ bir siyasal kültüre^{****} sahip iki ülke açısından benzer pratikleri doğurduğu gibi, bazı özel, tekil yansımalara da neden olmuştur. Neoliberal politikalara uyum sağlamakta da sorun yaşayan bu iki üniter devletin^{††††}, uzun bir süredir idari reform süreçlerine tabi tutulduğu düşünülürken pandeminin yol açtığı sorunların sürece özgü olmayıp yapısal bir nitelik taşıdığı anlaşılabilir. Bununla birlikte salgınla mücadele boyunca devletler açısından, yeni bir yapılanma sürecinin ortaya çıktığı ifade edilebilir (Chevallier, 2021, s. 110).

Çalışmanın ilk bölümünde, pandemi öncesi döneme mercek tutulmuş, neoliberal süreçte devletin toplumsal alandan soyutlanma süreci özetlenmiştir. Salgının ortaya çıkışıyla başlayan sağlık krizinin ilk günlerinde, toplumsal alana doğrudan müdahaleden kaçınılmış, bilimsel uzmanlık kurulları aracılığıyla dolaylı müdahale tercih edilmiştir. Bu çerçevede bilim kurullarının aldığı kararlar, kapsamlı politikalar geliştirmekten ziyade sürece özgü zorunlu önlemlerle sınırlı kalmıştır. Hükümetler alınan kararların sorumluluğunu bilim kurulları ile paylaşmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, pandeminin ortaya çıkışıyla siyasal alanın yeniden kurgulandığı ve krizin farklı boyutlarıyla mücadele adına devlet kudretine en çok ihtiyaç duyulan alanlarda sosyo-ekonomik müdahalelerde bulunduğu iddia edilmiştir. “Virüse karşı savaş” söylemi, hükümetlerin önlem alma pratiklerinde ulusal sınırlara ve kimliğe vurgu ile birleşerek egemenlik yetkisinin sembolik ve pratik önemini artırmıştır. Egemenlik yetkisinin

**** Burada devlet kültürünün güçlü olmasından kasıt, Chevallier’in ifade ettiği gibi Devletin “sosyal yapının dışına ve üstüne yerleştirilmiş bir beden olarak kurulmasını ve sosyal mimarinin temel taşı ve kolektif kimliğin bekçisi olmasını” anlatmaktadır (Chevallier, 2019, ss. 115-128).

†††† Fransa’da neoliberal bir keskin dönüşüm yaşanmadığına, hatta ideolojik ve eylemsel olarak neoliberal fikirlerin Fransa’da başarısız olduğuna ilişkin bir çalışma için bakınız, Brookes (2021). Brookes’un ifade ettiği gibi ekonomik küreselleşmeye uyum çabası her defasında gel-gitler yaşayarak hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle tamamen neoliberal diyebileceğimiz bir reform anlayışı Fransa açısından mümkün olmamıştır. Genel itibarıyla, eski ve yeni pratikler senkretik şekilde melezlenerek yeni toplumsal ve siyasi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu sorunlara karşı Fransız siyasi aktörlerin ürettikleri cevaplar, devletin müdahaleci karakterinin yadsınamaz şekilde belirleyici ağırlığının devamını sağlamıştır.

yeniden tanımlanması, hükümetlere müdahale alanını genişletme imkânını sağlamış; yeni ve kapsamlı kamu politikaları üretmeye yönlendirmiştir. Kovid-19 sağlık krizi boyunca alınan önlemler ve idari tedbirler devletin ekonomik faaliyetini görünür kılmıştır. Devlet, ekonomik aktivitenin merkezine doğru hareket ederken egemen ve meşru güç kullanma tekeline sahip olmasının arkasındaki ‘genel menfaatin koruyucusu’ yükümlülüğünü yeniden gündeme getirmiştir. Bu değişimin salgınla sınırlı, geçici bir durum mu; yoksa devletin geri dönüşü anlamına mı geldiği henüz netleşmemiştir.

Geleceğe yönelik öngörülerde bulunabilmek için sağlık krizinin yol açtığı süreci tüm boyutlarıyla tanımlamak gerekmektedir. Bu noktada, Fransız sosyolog Morin (2020, s. 14) salgını “politik, ekonomik, sosyal, ekolojik, ulusal ve küresel krizlerin ve belirsizliklerin” birleşiminden meydana gelen bir “mega kriz” olarak nitelendirmektedir. Ona göre çözüm, eski sistemin hatalarından dersler çıkarıp yeni politikalar üretmekte saklıdır. Salgın öncelikle, kapitalist anlayışı tercih eden ve karlılık ve rekabetçilik adına önlem ve tedbiri feda eden politikaların eksikliklerini ortaya çıkarmıştır (Morin, 2020, s. 27). Ayrıca krizin ulusallaşması, “dayanışmanın yerine bağımlılığın” geçerli olduğu neoliberal küreselleşme modelinin kusurlarını görünür kılmıştır (Morin, 2020, ss. 30-36). Kriz sadece ulusallaşmakla kalmamış, aynı zamanda milliyetçi ve ideolojik söylemlerin siyasal ve kamusal alanda yoğunlaşmasına neden olmuştur. Salgın boyunca olağanüstü hâl ve aciliyet prensiplerinin geçerlilik kazanması, demokratik haklarda sınırlamalara ve otoriter devlet pratiklerinde artışa yol açmıştır. Bu yöntem, uzun izlekler gerektiren ihtiyat ve müzakere prensiplerinin aksine tek elden yönetim ve karar alma yöntemlerini pekiştirmiş; alınan kararların ‘yan etkileri’ yeterince dikkate alınmamıştır. Bu açıdan devletin geri dönüşünün uzun vadeli sonuçlarının çeşitli açılardan irdelenmesi önemlidir. Aksi takdirde bunu öğrenmemiz için bir sonraki salgını beklememiz gerekebilir.

Kaynakça

- Aghion, P. (2020, 6 Ekim). Covid et économie. *Collège de France*. <https://www.college-de-france.fr/site/philippe-aghion/course-2020-10-06-14h00.htm>.
- Balcı, B. ve Kaya S. (2021). Ideological interventions in the Covid-19 health crisis in Turkey by power, politics, and religion. *Turkish Policy Quarterly*, 20/2, 93-105.
- Banks, M. (2020, 4 Mayıs). Wearing masks could pose health hazard, says head of EU Agency. *The Parliament Magazine*. <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/wearing-masks-could-pose-health-hazard-says-head-of-eu-agency>
- Benamouzig, D. (2020, 1 Temmuz). Covid-19 et expertise sanitaire. (Mülakat haz., Florent Guénard ve Jules Naudet). *La vie des idées*. <https://laviedesidees.fr>.
- Berthelier, A. (2020, 16 Mart). Coronavirus: Qu'est-ce que le Conseil scientifique, boussole du gouvernement". *Huffingtonpost*. https://www.huffingtonpost.fr/entry/coronavirus-quest-ce-que-le-conseil-scientifique-thermometre-du-gouvernement_fr_5e6f4a0ec5b6dda30fcd2d49
- Boyer, R. (2020). *Les capitalismes à l'épreuve de la pandémie*. Paris: La Découverte.
- Brookes, K. (2021). *Why Neo-Liberalism failed in France*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Charteris-Black, J. (2021). *Metaphors of Coronavirus: Invisible enemy or zombie apocalypse?*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Chevallier, J. (2019). Devenir de l'Etat: Vers la fin de l'exceptionnalité française?. *Le Débat*. 206, 115-128.
- Chevallier, J. (2020, 23 Mart). Expertise scientifique et décision politique. *Le Club des juristes*. <https://blog.leclubdesjuristes.com/expertise-scientifique-et-decision-politique/>.
- Chevallier, J. (2021). L'Etat à l'épreuve du Coronavirus. *Pouvoirs*. 177, 109-120.
- Desvignes, B. (2020, 12 Nisan). Le Coronavirus est-il nationaliste?. *Le Taurillon*. <https://www.taurillon.org/le-coronavirus-est-il-nationaliste>.
- Dobbs, M. (2020). National governance of public health responses in a pandemic?. *European Journal of Risk Regulation*. 11, 240-248.
- Dumitru, S. (2020). Pandémies: Le nationalisme est mauvais pour la santé". Hirsch E. *Pandémie 2020 - Éthique, société, politique*. Paris: Cerf, 727-732.
- Dumitru, S. (2020, 7 Nisan). Le nationalisme est-il bon pour la santé ?". *The Conversation*. <https://theconversation.com/le-nationalisme-est-il-bon-pour-la-sante-135709>.
- Fontanel, J. (2021). La sécurité nationale, face à la globalisation et à la pandémie. Paris: *Institut libre d'étude des relations internationales (ILERI)*. (hal-03148015).

- Fransa Cumhuriyeti Resmi Gazete (*Journal Officiel*). 4 Nisan 2020. no. 0082. metin numarası 19. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/jo/2020/04/04/0082>.
- Geisser, V. (2020). L'hygiéno-nationalisme, remède miracle à la pandémie? Populisme, racisme et complotismes autour du Covid-19. *Migrations Société*. 180/2, 3-18.
- Hamez, G., Morel-Doridat F., Oudina K., Le Calvez M., Boquet M., Dorkel N., Greiner N. ve Pindray d'Ambelle S. (2020). La frontière "nationale" brouillée par le Covid-19. *Borders in perspective uniGR-CBS thematic issue. Bordering in pandemic times: Insights into the COVID-19 lockdown. cilt. 4*, 63-67. <https://doi.org/10.25353/ubtr-xxxx-b825-a20b>.
- Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin durumu*. Çev., Sungur Savran. 2. Basım. İstanbul: Metis Yay.
- Horwell, C.J. ve McDonald F. (2020, 5 Mayıs). Coronavirus: Why you need to wear a face mask in France, but not in the UK. *The Conversation*. <https://theconversation.com/coronavirus-why-you-need-to-wear-a-face-mask-in-france-but-not-in-the-uk-137856>
- Hotar, N., Ece Omay R., Bayrak S., Kuruüzüm Z. ve Ünal B. (2020). Pandeminin toplumsal yansımaları. *İzmir İktisat Dergisi*, 35/2, 211-220. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ije/issue/55517/749960>.
- Ibanda Kabaka, P. (2020). Leçons tirées de la pandémie du Coronavirus COVID 19 en Europe. [hal-02681607](https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02681607).
- Jeong, E., Hagose, M., Jung, H., Ki, M., ve Flahault A. (2020). Understanding South Korea's response to the COVID-19 outbreak: A real-time analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 17/24, 1-18. <https://doi.org/10.3390/ijerph17249571>.
- Jorion, P. (2021). Vers un changement de paradigme économique dans le contexte post-pandémie?. (Mülakat haz., Penet P. ve Lebaron F.), *Savoir/Agir*, 56, 63-70. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-03472084/>.
- Le Gall, M. (2020, 15 Haziran). Ouverture des frontières en Europe: Ce qui a changé depuis ce lundi 15 Juin. *La nouvelle République*. <https://www.lanouvellerepublique.fr/a-la-une/ouverture-des-frontieres-en-europe-ce-qui-a-change-depuis-ce-lundi-15-juin>
- Macron, E. (Fransa Cumhurbaşkanı) (a) (2020, 12 Mart). Adresse aux Français (Ulusa sesleniş) <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2020/03/12/adresse-aux-francais>.
- Macron, E. (Fransa Cumhurbaşkanı) (b). (2020, 16 Mart). Adresse aux Français (Ulusa sesleniş). <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2020/03/16/adresse-aux-francais-covid19>.
- Morin, E. (2020). *Changeons de voie*. Paris: Gallimard, 2020. (E-kitap edisyon).
- Noblecourt, M. (2021, 15 Ocak). Hôpital, télétravail, santé au travail... Comment l'épidémie de Covid-19 a ranimé le dialogue social. *Le Monde*.

https://www.lemonde.fr/idees/article/2021/01/15/hopital-teletravail-sante-au-travail-comment-lepidemie-de-covid-19-a-ranime-le-dialogue-social_6066331_3232.html.

Nouaille-Degorce, L. (2020). L'expertise scientifique au défi de la crise sanitaire. *Les papiers de recherche de l'ENA, Collection Administration et Gestion Publiques*. Paris: ENA, <https://www.ena.fr/La-recherche-a-l-ENA/Publications/Collection-Les-papiers-de-recherche-de-l-ENA>.

OXFAM (2020, 9 Nisan). Half a billion people could be pushed into poverty by coronavirus, warns Oxfam. *OXFAM*. <https://www.oxfam.org/en/press-releases/half-billion-people-could-be-pushed-poverty-coronavirus-warns-oxfam>.

Sardon, J-P. (2020). De la longue histoire des épidémies au Covid-19. *Les Analyses de Population & Avenir*. 26/8, 1-18.

Sherman, W. I. (2020). *Dünyayı Değiştiren On İki Hastalık*. (Çev., Tümbay E. ve Küçükler M.) 5. Basım. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Stiegler, B. (2020). *De la Démocratie en Pandémie*. Tracts no. 23. Paris: Gallimard.

Şengül, E. ve Ünal E.(2020). COVID-19 Salgınında Halk Sağlığı Yönetimi. *Medical Research Report*. 3/1, 162-171. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mrr/issue/56260/760831>.

Turan, A. ve Çelikyay Hamza H.(2020). Türkiye'de KOVID-19 ile mücadele: Politikalar ve aktörler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3/1, 1-25. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mana/issue/54373/733482>.

Universal McCann (2020, 16 Nisan), Türkiye'nin Korona Günleri Araştırması. *Marketing Türkiye*. <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/universal-mccann-turkiyenin-korona-gunleri/>

Verat, P. (2020, 5 Nisan). Covid-19: Avec le plan 'SURE', L'UE enfin à la hauteur. *Le Taurillon*. <https://www.taurillon.org>.

Warloutzet, L. (2020, Haziran). Les défis de l'intégration européenne de la Grande Guerre au Covid-19: Entre marché, solidarité et puissance. *Fondation Pierre du Bois, Papier d'actualité*. no. 7. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02982091>.

Yetgin, M. A. (2020). Koronavirüsün borsa İstanbul'a etkisi üzerine bir araştırma ve stratejik pandemi yönetimi", *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/2, 324-335.

Zürcher, E. J.(2013). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Çev., Yasemin Saner), 28. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları.

Extended Summary

In this study, the role and functions of the state in the pandemic process are discussed comparatively through the examples of France and Turkey. The urgency, shock, and crisis conditions created by the Kovid-19 pandemic in terms of public health security have led each country to reconsider its borders and security policies while transforming the precautionary practices of public authorities. The transition from welfare policies to competitive policies since the 1980s, the flexibility of national borders, labor, and goods as well as their connections to international capital; have created the assumption that there is a strong will towards globalization and cosmopolitanism. However, the reaction to the conditions created by the pandemic resulted in the opposite result: The rise of national borders and nationalist reflexes, as well as the protectionist economic policies and income distribution approach, were witnessed. In this study, it is claimed that these developments will not be a temporary reflex limited to the pandemic period but will continue in post-pandemic social conditions. In the study, besides the legal information and documents, the explanations of the actors and the news reflected in the press are examined and the reasons, nature, and possible consequences of the mentioned transformation are discussed with a descriptive and interpretive method.

The fight against the pandemic, which has been affecting the whole world since 2020, has long-lasting effects in many ways. Although it is possible to see the whole process as an exceptional situation or a state of emergency. The distinction between pre-pandemic and post-pandemic is widely accepted in contemporary social science studies. However, the conditions that emerged with the pandemic should be analyzed in a certain historical and political continuity.

In this study, the political dimension of the struggle against the Covid-19 pandemic will be held. Although each country reconsiders its borders and security policies, it is witnessed that they are fighting against Covid-19 in a similar way. The fact that many countries have formed 'science boards' regarding the epidemic and to take measures for the common political and bureaucratic reaction. It seems that countries develop similar public policies against a global problem, related to the historical and political context.

In this study, our aim is to examine the struggle against the Covid-19 pandemic in the case of France and Turkey in terms of public policy and state-society relations without mentioning the medical sciences aspects of the issue. In addition, it is aimed to offer an evaluation of the transformations in certain public policy areas. It seems that the determining dimension of the crisis process after health will be the political dimension. Furthermore, extraordinary events such as this pandemic have the capacity to permanently transform politics.

So that by confronting the Covid-19 pandemic, states have reacted in various ways by mobilizing traditional or sometimes innovative practices. However, the management of the pandemic has brought up many questions for the states. One of the most important of these was the legitimation test for the states as a result of society's search for security.

Since the 1970s, the gap between the social welfare state notion and widespread privatizations, civil society, and market-friendly regulations has created a society dominated by pervasive uncertainty and risk. On the other hand, the neoliberal policies for globalization, which dominated unipolar world politics after the dismantling of the USSR, eroded the control of states over national markets and borders. This situation has created a socio-political environment where the state is increasingly disabled for the demands of security and welfare in society, but on the other hand, it uses more force to suppress the rising demands for controlling order.

All these developments have resulted in the withdrawal process of the state from social areas, especially health services, and evolved from a welfare-oriented approach to a security-oriented approach. This process has led to a series of breaks with the emergence of the pandemic process. During the pandemic, it has been experienced once again, that neoliberal globalization homogenizes the states and the world in one way while separating the countries among themselves on the basis of their level of development and on the income distribution of the social segments in another way. In this context, this study asks the following questions to understand the transformation process: 'Did the states take similar measures with similar reasons at the time of crisis? Or did the measures differ from country to country? Can the differences be explained by the singularity of the state? How can all these similarities and/or differences be understood in their historical and political development?

In general, the epidemic has created worldwide high economic and social costs. It seems inevitable that this will result in a political crisis. This crisis requires us to rethink the state-society relationship. How is the relationship between the political sphere and the state established? What are the functions of the state? How does the political one affect the economic and the social one?

In this study, it is claimed that a three-staged transformation took place. In the first stage, we see that the state has withdrawn from the public sphere in the neoliberal process. In the second stage, we witness that the state has to respond to the situation of urgency with 'scientific-expertise legitimacy' instead of 'political one'. Finally, in the third stage, the state tried to construct a legitimate sphere where it could deal with the new socio-economic problems created by the crisis with the help of constructing a 'political one'. The early footsteps of state's return

during the crisis started from a very fundamental point of reference: 'sovereignty'. The difference compared to the early days of the pandemic is that the public authority first created a new legitimate 'field of activity' by constructing the 'political', and then the interventionist character of the state started to appear again with direct interventions in the social and economic area. The administrative measures taken during the Covid-19 health crisis have visibly affected the economic activity of the state. The state is moving towards the center of economic regulations. The obligation of the 'protector of the general interest' behind its sovereign and legitimate monopoly on the use of force has come to the fore once again. It will be understood over time whether this change is a temporary situation limited to the pandemic or a herald of the emergence of a new state model.

With the help of the global health crisis that emerged during the pandemic, the state finds itself in the position of the ultimate decision-making actor as an institutional and organized power in the eyes of society. The state uses this emergency for a call of duty in accordance with the demand for security or protection of society. By creating an 'exceptional situation', the state returns to the public and social sphere strongly and promotes its legal and legitimate forces on both market and civil society which has resulted in the limitation of individual and social rights and freedoms as well as the weakening of democratic rules and processes. The validity of the principles of state of emergency and urgency throughout the pandemic led to a decline in democratic rights and an increase in authoritarian and populist practices. Contrary to the precautionary and negotiation principles that require long processes, this art of governing reinforced single-handed decision-making; the 'side effects' of the decisions taken by political authorities were generally ignored.